

BJØRN IHLER:
“NIEMAND ZOU OOIT UTØYA NOG MOETEN MEE HOEVEN MAKEN.”

Tijdens het bloedblad op het Noorse eiland Utøya (2011), ontsnapte **Bjørn Ihler** ternauwernood aan de dood. Het verstevigde zijn verlangen dat hij al van jongs af aan met zich meedroeg om te bouwen aan gelukkige en gezonde woon- en leefplekken voor iedereen. Diversiteit en inclusiviteit vormen wat Ihler betreft het fundament van een leefbare middenweg in een wereld vol uitersten.

Écht luisteren om nieuwe Utøya's te voorkomen

TEKST **IVO VALKENBURG**

Ihler groeide op in een buurt van Oslo waar mensen vanuit allerlei kleuren en verschillende achtergronden in harmonie met elkaar samenleefden. Pas later werd het hem duidelijk dat het in Noorwegen helemaal niet zo gebruikelijk was om elke dag zo'n diversiteit aan mensen te ontmoeten. Zijn ogen werden geopend over de ongelijkheid tussen mensen en de onderlinge angsten voor elkaars doen en laten. Om zich in te zetten voor een meer sociale en inclusieve samenleving werd hij actief voor de jeugdafdeling van de destijds regerende Noorse arbeiderspartij. Op het eiland Utøya, waar een jeugdkamp was georganiseerd en honderden jongeren aanwezig waren, dook plotseling Anders Breivik op, vermomd als geüniformeerde man met een grote tas. Hij deed zich voor als politieman en wist zich, onder het mom van een routinebezoek in verband met de eerdere bomaanslag in Oslo, toegang tot het eiland te verschaffen. Eerst riep hij de jongeren op zich rondom hem te verzamelen en daarna begon hij op hen te schieten en later ook op de mensen die daarna al zwemmend probeerden te vluchten. "Breivik liep ruim een uur lang mensen neer te schieten op het eiland. Het is een erg klein eiland. Ik verstopte me voor een hele poos in het bos tot uiteindelijke Breivik mij ontdekte. Ik sprong in het water. Op een gegeven moment keek ik vanuit het water naar het eiland en zag Breivik schieten met zijn geweer gericht op mij. Ik schrok en wist toen zeker dat dat mijn laatste moment was, dat ik zou sterven. Maar hij miste. Nadat ik wegrende door de struiken en me ergens onder water verstopte, werd Breivik gearresteerd", aldus Ihler.

NOOIT MEER

Voor lange tijd leed Ihler aan een posttraumatische stressstoornis. "Iedereen was in shock. Het was nogal surreeel. Ik heb nooit boosheid of haat gevoeld als reactie op wat er is gebeurd. Het was pijnlijk en het was 'klote', dat is de enige manier hoe ik het kan verwoorden. Ik wilde dat niemand zoiets ooit meer zou hoeven meemaken. Mijn belangrijkste drijfveer vanaf toen was om ervoor te zorgen dat mensen niet op elkaar schieten. Veel mensen kijken vooral naar de oppervlakkige krantenkoppen. Breivik was een rechtse extremist. Hij was extreem sceptisch over migratie en sceptisch over veranderingen wat het betekent om een Christelijke man in Noorwegen te zijn. Maar niemand vroeg wie dat nog meer gelooft. Wie zijn de mensen in de kroeg die zeggen dat ze het eens zijn met zijn manier van denken, niet met zijn daden? Ik heb die mensen ontmoet. Ze zijn er en we moeten daarover openlijk spreken. In de Noorse media werd Breivik weggezet als een zonderling in de Noorse samenleving. Breivik zou niet één van ons zijn. Hij zou slechts de uitzondering op de regel zijn. En dat zien we telkens weer na een terroristische aanslag. Er is een neiging om ons ervan te distantiëren. Toen er een aanslag was op de luchthaven in

Tijdens het bloedbad op Utøya verloor Ihler 69 van zijn vrienden. *Foto: Paal Sørensen.*

Brussel sprak niemand erover dat de aanslagplegers opgroeiden in Brussel. Ook in Noorwegen weigerden we na de aanslagen van Breivik naar onze samenleving te kijken. We hebben niet of nauwelijks stilgestaan bij de kernvraag wat Breivik heeft gemaakt tot de man die dit heeft gedaan. Hoe heeft onze gemeenschap ertoe bijgedragen dat Breivik is geworden wie hij is?"

INCLUSIVITEIT

"Als we er niet in slagen om ons te verbinden met mensen die (extreem) anders denken, wanneer het ons niet lukt om gesprekken met hen te voeren, oprecht naar hen te luisteren, dan falen we als een gemeenschap om inclusief te zijn. Inclusiviteit vormt een gouden sleutel om voorbij de toenemende polariteit in de samenleving te komen. Het is de kunst om ook mensen met wie we het oneens zijn er volledig bij te laten horen. Het negeren van hen, kan leiden tot extreme frustratie, waardoor mensen zich echt geïsoleerd voelen, boos worden, en geen andere uitweg zien om hun boosheid te uiten dan door geweld. We zien het helaas telkens gebeuren."

"Wat de hevige agressie en polariteit in de wereld ons kan leren, is dat er veel mensen zijn die extreem boos zijn op hoe de maatschappij werkt. Velen hebben het gevoel niet gezien of gehoord te worden. Ze voelen zich niet vertegenwoordigd in onze samenleving, hebben het gevoel geen deel uit te maken van onze maatschappij. Elke keer als polariteit uitmondt in agressie, mogen we ons dat herinneren. Laten we proberen zoveel mogelijk mensen op te nemen in onze samenleving, laten we leren om met elkaar te leven en te werken voorbij het wel of niet eens zijn met elkaar. Het is de hoogste tijd dat we leren leven met het uitgangspunt dat elk mens anders is. Het ontkennen van diversiteit leidt juist tot gewelddadigheid. Daarom is het zo krachtig om juist te luisteren naar mensen die andere ervaringen en wereldbeelden hebben. Ideeën en meningen van mensen mogen we als gek of gevaarlijk ervaren, maar laten we er ook voor zorgen dat ze niet meer op elkaar schieten."

"WAT MENSEN GELOVEN IS NIET ZO BELANGRIJK, HET GAAT ER VOORAL OM WAAROM ZE HET GELOVEN"

LUISTEREN

"In onze sterk gepolariseerde wereld hoor je veel mensen zeggen: 'jij bent fout en je wereldbeeld ook'. Je ziet het overal. We maken vijanden van onze opponenten. De extreme vóór en tegenstanders gooien daarmee olie op het vuur van een gewelddadige samenleving. We komen echter dichterbij elkaar als we ervoor kiezen om open te staan voor anderen en met elkaar in gesprek te gaan. Een groot deel van een openhartig gesprek draait om luisteren. Tegenwoordig heeft iedereen toegang gekregen tot een microfoon. Iedereen gebruikt social media om zijn

of haar gedachtes, ideeën en meningen te ventileren. We leven in een tijd dat iedereen praat, zendt, schreeuwt, maar hoe we naar elkaar moeten luisteren zijn we verleerd."

TERUG NAAR UTØYA

In de documentaire 'Paradogma' gaat filmmaker Marijn Poels op zoek naar de wortels van de toenemende polarisatie in de wereld. Waarom demoniseren we het andere geluid in de samenleving? Poels onderzoekt dit fenomeen dat het open gesprek met andersdenkenden lijkt te verstikken en de bevolking verdeelt in links, rechts, goed of slechts, vóór of tegen. Deze documentaire laat ook zien hoe Bjørn Ihler teruggaat naar het Noorse eiland Utøya waarop het bloedbad plaatsvond en waarbij Ihler 69 van zijn vrienden verloor. Juist op die plek wil hij het gesprek aangaan met iemand vanuit 'radicaal-rechtse huize'. "Ik vond het belangrijk om hem de plek te laten zien waar het gebeurd was en daarover te vertellen. Graag wilde ik het gesprek aangaan over de haat die Breivik dreef én beter gaan begrijpen hoe het zover heeft kunnen komen. Ik wilde leren van de perspectieven van waaruit mensen zoals Breivik destructief handelen. Dat is waarom ik de oprichter van een wereldwijd neo-nazi netwerk daarheen heb gebracht. Dit is wat ik na het bloedbad ben gaan doen. Gesprekken voeren met mensen die extreem rechtse, linkse of religieuze denkbeelden hebben. Ik probeer naar ze te luisteren en van ze te leren. En deze mensen voelen vaak dat het de eerste keer is dat er iemand, die het niet met hen eens is, toch bereid is naar hen te luisteren en een gesprek aan te gaan. Tegenwoordig staat mijn werk in het teken om meer gemeenschappelijke grond te creëren voor open gesprekken. Iedereen leeft minder dan honderd jaar. In zo'n tijdsbestek gebeurt er veel, zeker de afgelopen eeuw. Die snelle veranderingen zullen zich de komende honderd jaar ook voordoen. Elke generatie streeft ernaar de wereld iets beter achter te laten dan ze het aantrof. We zijn het er vaak niet

"NA HET BLOEDBAD BEN IK GESPREKKEN GAAN VOEREN MET MENSEN DIE EXTREEM RECHTSE, LINKSE OF RELIGIEUZE DENKBEELDEN HEBBEN"

Gedenkteken op Utøya.
Foto Jonatan Svensson Glad.

over eens hoe dat er precies uitziet en welke wegen we daarvoor moeten bewandelen. Maar ik denk dat we op z'n minst met z'n allen, als vrienden of vijanden, kunnen inzien dat we allemaal hetzelfde doel nastreven: de wereld een stukje beter maken."

IDENTITEIT

"Een van de inzichten die ik heb verkregen uit de gesprekken met extreem anders denkende mensen, is dat mensen in de greep kunnen raken van absurde wereldbeelden. Zo bestaat er bijvoorbeeld de *Great Replacement Theory* die ervan uitgaat dat bepaalde westerse elites op grote schaal niet-westerse immigranten 'importeren' teneinde de oorspronkelijk witte bevolking te 'vervangen' en zo de weg te effenen voor een globaliserende orde zonder grenzen of natiestaten. De aanhangers geloven dat de westerse beschaving op het spel staat. Ook de complottheorieën rijzen de pan uit. Eigenlijk gaat het er helemaal niet om of het wel of niet waar is dat de wereld plat is of de maan kunstmatig is geproduceerd, veel belangrijker dan twisten over de feiten is om te achterhalen waarom mensen zo denken. Je kunt mensen wel vertellen dat iets nepnieuws is, maar voordat je het weet verdwalen we in pro of contra, eens of oneens, goed of fout. Wat mensen geloven is niet zo belangrijk, het gaat er vooral om waarom ze het geloven. In gesprekken luister ik dan ook niet zozeer naar woorden alleen, maar probeer ik vooral af te stemmen op waarom mensen iets denken. Elk mens is op zoek naar medemenselijkheid, liefde, warmte en aandacht. Elk mens verlangt ernaar om gezien en gehoord te worden. Dat soort basisbehoeftes zijn voor iedereen hetzelfde. Op het moment dat we die basisbehoeftes in de ander herkennen, erkennen en accepteren, ontstaat er een nieuwe ruimte voorbij goed en fout waar we elkaar wel kunnen ontmoeten."

Volgens Ihler is dit ook van toepassing op het bouwen van een nieuwe inclusieve economie. "Laat je niet van streek brengen door verschillende ideeën en gedachtes. Hoe meer we gemeenschappen creëren met ruimte voor diversiteit en inclusiviteit, hoe dichterbij we bij gelukkige en gezonde leef- en woonplekken komen."

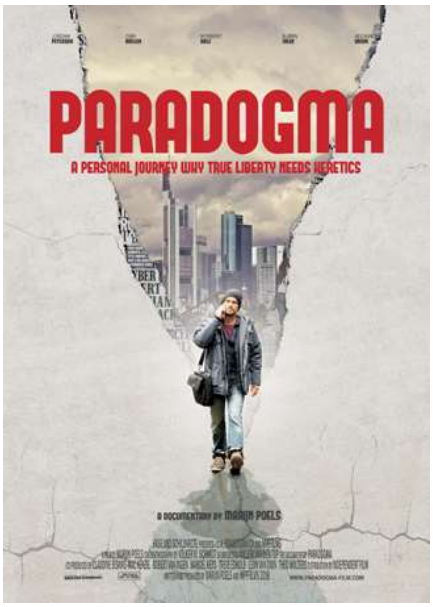
BJØRN IHLER

Bjørn Ihler (1991) is een Noorse vredesactivist en voormalig theatermaker. Hij is mede-oprichter van het Khalifa Ihler Instituut, voorzitter van het Global Internet Forum to Counter Terrorim's Independent Advisory Committee en mede-oprichter van het project *Extremely together* vanuit de Kofi Annan Foundation. In juli 2011 overleefde hij het bloedbad op het eiland Utøya. In essentie staat al zijn werk in het teken van 'vreedzame en bloeiende gemeenschappen'. Via onderzoek, dialoog en educatie zet hij zich in voor de vrijheid van alle mensen om hun passies na te streven en ten volste te leven. Basis-ingrediënten zijn vrede, vrijheid en gelijkheid. In het bedrijfsleven geeft Ihler advies over de integratie van diversiteit en inclusiviteit op de werkvloer.

www.khalifaihler.org • www.kofiannanfoundation.org/extremely-together/ • www.gifct.org

MENSELIJKHEID

Het pleidooi voor diversiteit en inclusiviteit is alles behalve theorie voor Ihler. Ondanks alles wat Ihler meemaakte, bleef hij staan voor de menselijke behandeling van de dader in het Noorse gevangenissysteem. "Breivik ontkende alle menselijkheid en mensenrechten. Maar dat maakt het nooit goed als wij hem dat nu ook zouden ontzeggen. Als we dat doen, dan volgen we dezelfde logica van Breivik. Laten we in plaats daarvan het voorbeeld zijn van wat menselijkheid waarachtig kan zijn." ■

De documentaire Paradogma van Marijn Poels, zie: www.paradogma-film.com